

УДК 005.95:005.92:331.5(477)

Колобердянко І.І.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів
та економіки міжнародного туризму
Запорізького національного університету

Тарасенко Ю.В.
студентка
Запорізького національного університету

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАН РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність поняття глобалізації, проведено аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених, які вивчали сучасні тенденції на ринку праці, відстежували окремі взаємозв'язки між процесами глобалізації та змінами, що відбувалися у міжнародному поділі праці. Висвітлено сучасні проблеми глобалізації економіки та їх зв'язок із ринком праці. Проаналізовано позитивні та негативні наслідки глобалізації на ринку праці в Україні. Мобільність визначається як один із головних чинників людського капіталу в умовах глобалізації. Проведено аналіз міграції трудових ресурсів України, а також визначено фактори, що впливають на трудову міграцію населення. Запропоновано заходи державної політики щодо врегулювання соціально-трудова відносин і зайнятості населення та напрями подолання кризової ситуації на ринку праці України.

Ключові слова: глобалізація, людський капітал, трудові ресурси, ринок праці, мобільність, зайнятість населення, заробітна плата, міграція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность понятия глобализации, проведен анализ трудов отечественных и зарубежных ученых, изучавших современные тенденции на рынке труда, которые отслеживали отдельные взаимосвязи между процессами глобализации и изменениями, происходившими в международном разделении труда. Освещены современные проблемы глобализации экономики и их связь с рынком труда. Проанализированы положительные и отрицательные последствия глобализации на рынке труда в Украине. Мобильность определяется как один из главных факторов человеческого капитала в условиях глобализации. Проведен анализ миграции трудовых ресурсов Украины, а также определены факторы, влияющие на трудовую миграцию населения. Предложены меры государственной политики по урегулированию социально-трудова отношений и занятости населения и направления преодоления кризисной ситуации на рынке труда Украины.

Ключевые слова: глобализация, человеческий капитал, трудовые ресурсы, рынок труда, мобильность, занятость населения, заработная плата, миграция.

ANNOTATION

In the article the essence of the concept of globalization is considered, the analysis of domestic and foreign scientists, who studied modern trends in the labor market, traced certain relationships between the processes of globalization and the changes that took place in the international division of labor. The modern problems of globalization of economy and their connection with the labor market are highlighted. The positive and negative consequences of globalization on the labor market in Ukraine are analyzed. Mobility is defined as one of the main factors of human capital in the conditions of globalization. The analysis of migration of labor resources of Ukraine is carried out, as well as factors influencing labor migration of the population are determined. The measures of the state policy concerning the regulation of social-labor relations and employment of the population and directions of overcoming the crisis situation on the labor market of Ukraine are proposed.

Key words: globalization, human capital, labor resources labor market, mobility, employment of the population, salary, migration.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація з кожним роком все більше позначається на всіх сферах життя. Всі прояви глобалізованої світової економіки є вкрай відчутними й на національному просторі. Розвиток процесів глобалізації значно впливає на міжнародні економічні відносини, змінює напрями і визначає тенденції розвитку економік різних країн та державної політики, впливає на зміст соціально-трудова відносин, тобто є одним із головних чинників сучасного розвитку світового господарства.

Глобалізація ринку праці являє собою формування єдиного механізму узгодження попиту та пропозиції робочої сили. В умовах сьогоденної трансформації економіки України під тиском процесів глобалізації актуальним стає виявлення основних тенденцій розвитку вітчизняного ринку праці, аналіз його динаміки з перспективою розроблення дієвих важелів його ринкового регулювання. Нині головними проблемами ринку праці України є проблема збалансованості попиту і пропозиції висококваліфікованої робочої сили, що є наслідком у тому числі процесів глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна глобалізація серед загальносвітових тенденцій нині є найбільш істотною і визначальною щодо перспектив якісно нових змін на ринку праці. Проблема зайнятості населення, впливу глобалізаційних тенденцій економіки на ринок праці досліджували такі вчені, як А.М. Колот [1], Л.С. Лісогор [2], О.А. Грішнова [3], Л.Г. Авдеев [4], О.Л. Войно-Дайчишина [5], З. Вішневські [6], Л. Порембські [7], Й. Новічка [8] та ін. У працях вищезазначених вчених здійснюється детальний аналіз сучасних тенденцій на ринку праці, відстежуються окремі взаємозв'язки між процесами глобалізації та змінами, що відбуваються у міжнародному поділі праці.

Мета статті – дослідити вплив процесів глобалізації на ринок праці в Україні, визначити актуальні проблеми й особливості становлення національного ринку праці та запропонувати комплекс заходів щодо ефективного розвитку людського капіталу країни та подолання кризової ситуації на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. У наш час процеси глобалізації світової економіки є дедалі інтенсивнішими та відчутнішими. Нині немає держави, спроможної уникнути впливу цього

процесу на ті чи інші сфери суспільного життя. Глобалізація справляє потужний вплив на всі грані життєдіяльності суспільства загалом і на ринок праці зокрема. Стрімка глобалізація та інтелектуалізація виробництва ринку й економічна діяльність докорінно змінюють соціально-економічну структуру суспільства, виробничих відносин і, відповідно, ринку праці.

Глобалізація – це «процес, що охоплює три стадії еволюції економічної системи, які викликані факторами виробництва, інвестиціями та інноваціями; водночас вона є періодом інституціоналізації світової економіки у глобальній формі або періодом переходу до постіндустріальної стадії розвитку – стадії досягнення нової якості життя (передусім, на інноваційній основі)» [9, с. 88]. Тобто глобалізаційні та інноваційні процеси знаходяться у тісному взаємозв'язку.

В умовах глобалізації світового економічного простору розвиток науки та сучасних технологій, інформатизації суспільства поступово перетворюється у вирішальні чинники економічного зростання. Підвищення якості робочої сили, сприятливість її до процесу набуття знань, державне регулювання цього процесу дає можливість отримувати принципово нові переваги у конкурентній боротьбі.

Глобалізація світової економіки приводить до загострення конкуренції на світових ринках праці. У сучасних умовах вирішальним чинником розвитку ринку праці є якість робочої сили, а саме: рівень освіти, професійна підготовка, рівень кваліфікації, досвід роботи. За оцінками як західних, так і вітчизняних економістів, в умовах глобалізації і технічної революції дедалі актуальнішою стає проблема скорочення попиту на некваліфіковану робочу силу й зростання на кваліфіковану, на тих працівників, які володіють суміжними професіями та таких, які здатні до освоєння нових знань та до перенавчання.

Нині у підготовці кваліфікованих кадрів в Україні назустріч значні проблеми, до яких можна віднести скорочення державних інвестицій в освіту, науку, наукове обслуговування тощо. У країні спостерігається досить низький попит на фахівців у галузях, які визначають розвиток науково-технічного прогресу. Крім того, практично відсутня диференціація в оплаті праці висококваліфікованих і низькокваліфікованих працівників. Досить гострою залишається проблема відтоку кадрів як за межі країни, так і всередині неї, тобто перехід із наукоємних галузей і виробництв до таких сфер зайнятості, які не вимагають високої кваліфікації, але приносять значний дохід.

На міжнародному ринку праці Україна переважно виступає як держава-експортер робочої сили, хоча відзначається і тенденція до зростання кількості іноземних громадян, що працюють в Україні, що визначає відповідні тенденції міграційного приросту населення України.

Як свідчать статистичні дані, кількість останніх приблизно в 10 разів менша, ніж кількість українців, які працюють за кордоном (при цьому йдеться лише про офіційну статистику, яка не враховує нелегальних мігрантів та біженців) [10]. У нашій країні працевлаштовуються громадяни з Росії, Молдови, Китаю, В'єтнаму, Туреччини переважно у сфері торгівлі, послуг тощо, тоді як українці за кордоном – у промисловості, будівництві, сільському господарстві.

За статистичними даними Державної служби статистики України, ситуація на сучасному українському ринку праці є досить складною та напруженою, оскільки спостерігається тенденція до скорочення попиту на робочу силу, а також зменшення чисельності зайнятого населення.

Так, кількість зайнятих громадян України у віці 15–70 років на 2-й квартал 2018 р. становила 16 283,2 тис. осіб, на кінець 2017 р. – 16 156,4 тис. осіб, порівняно з 2014 р. показник якого становив – 19 920,9 тис. осіб [10].

Найбільш помітними та важкими наслідками впливу глобалізаційних процесів на зайнятість населення є безробіття та підвищення мобільності робочої сили, тобто трудова міграція. Так, станом на 2-й квартал 2018 р. кількість безробітного населення України у віці 15–70 років становила 1600,4 тис. осіб, станом на кінець 2017 р. – 1698,0 тис. осіб, порівняно з 2014 р. показник якого становив 1560,9 тис. осіб [10].

Трудова міграція є досить негативним явищем для України, оскільки веде на сукупність несприятливих умов усередині країни, які виштовхують населення в міжнародні міграційні процеси. Так, за статистичними даними, у січні-червні 2018 року кількість прибулих (235,6 тис. осіб) була більшою за кількість вибулих (224,4 тис. осіб), а міграційний приріст населення становив 11,2 тис. осіб (за даними реєстрації / зняття з реєстрації).

За січень-липень 2018 року Державною міграційною службою України оформлено та видано 4872 дозволів для виїзду громадянина України за кордон на постійне проживання. На постійне проживання за кордон за період із січня до липня 2018 року українці переважно виїжджали в США (2038), Німеччину (669), Росію (664), Литву (275) та Угорщину (240), а поверталися переважно з Ізраїлю (249), Росії (179) та США (115).

За період з січня по липень 2018 року оформлено та видано 3 280 260 паспортів громадянина України для виїзду за кордон. Кількість оформлених та виданих паспортів громадянина України для виїзду за кордон зростала з початку року, але в липні 2018 року зменшилася порівняно з червнем 2018 року [11].

Таким чином, з метою мінімізації негативних наслідків глобалізації на розвиток ринку праці в Україні необхідно сприяти залученню соціальних інвестицій у розвиток людського капіталу, які безпосередньо впливають на рівень інноваційної активності, також посилити державний контроль за експортом робочої сили,

захистити права українських працівників за межами країни, здійснити кардинальні заходи щодо недопущення нелегальної трудової міграції та вдосконалити міграційну політику.

Міграція населення, з одного боку, істотно впливає на збалансованість ринку праці, змінює економічний і соціальний стан населення, часто супроводжується зростанням освітньої та професійної підготовки, розширенням потреб задіяних у міграції населення людей; з іншого – масовий притік мігрантів може бути причиною зростання безробіття, посиленого тиску на соціальну інфраструктуру тощо. Тим самим міграція населення опосередковано впливає на рівень життя країни, на демографічну та соціальну структуру, розміщення і розселення населення, його етнічний склад, а також досить часто приводить до напружених стосунків між державами, а інколи – й до міжнародної нестабільності.

Основні негативні наслідки трудової міграції для ринку праці України такі:

- погіршення якості робочої сили через вплив за кордон найбільш активної частки населення та її заміщення некваліфікованими працівниками-іммігрантами;
- фактичне обмеження трудових прав українських емігрантів за кордоном, через що більшість із них стикається з порушенням їхніх трудових прав і несприятливими умовами праці;
- втрата багатьма українськими працівниками професійних навичок під час еміграції;
- помірне скорочення чисельності працездатного населення України;
- зростання розмірів середньомісячної заробітної плати у звітному періоді на рівні більшому, ніж ріст індексу споживчих цін;
- помірне збільшення чисельності безробітного населення працездатного віку та помірне збільшення рівня безробіття.

Серед основних чинників впливу на трудову міграцію населення слід зазначити такі:

- економічні реформи, що приводять до погіршення соціально-економічного стану держави, наявність тіньової економіки, високий рівень інфляції;
- низький рівень оплати праці, наявність боргів із заробітної плати, відсутність додаткових джерел доходу;
- низький рівень задоволеності працею, якістю трудового життя, загальним рівнем життя;
- високий рівень, довготривалість безробіття; низький рівень соціальних виплат, матеріальної допомоги, незадовільний стан системи медичного обслуговування тощо;
- наявність ризиків втрати здоров'я та працездатності;
- відсутність можливості на незадовільні умови отримання освіти, перепідготовки, підвищення кваліфікації, кар'єрного зростання; політична нестабільність.

Цілком очевидно, що Україна нині втягнута в процес формування глобального ринку праці

через міграційні потоки, що набувають динаміки.

Позитивними результатами трудової міграції для ринку праці України можна вважати:

- послаблення тиску на внутрішній ринок праці;
- збільшення масштабів валютних надходжень в Україну від співвітчизників, що працюють за кордоном;
- опанування за кордоном нових технологій, передових методів організації праці, що сприяє запровадженню їх в Україні;
- набуття навичок, потрібних для майбутньої продуктивної діяльності на батьківщині;
- залучення закордонних спеціалістів для виконання унікальних і складних видів робіт у разі відсутності потрібних спеціалістів на вітчизняному ринку праці тощо.

Загалом можна сказати, що однозначної позиції щодо наслідків глобалізації не можна сформулювати, як і не можна адміністративними засобами повністю виключити країну з світових інтеграційних процесів.

Необхідно спрямовувати зусилля на пошук шляхів пристосування національної економіки до нових світових стандартів, що формуються під впливом процесів глобалізації. Значну кількість негативних наслідків слід пов'язувати не з природою цього явища, а з неготовністю та неспроможністю урядів багатьох країн і світового суспільства загалом належним чином адаптувати свою політику до умов сьогодення [12].

Соціально-економічна концепція розвитку будь-якого суспільства повинна містити у собі механізм формування і регулювання соціально-трудова відносин і зайнятості як найважливішого елемента державної політики.

Державна політика щодо врегулювання соціально-трудова відносин і зайнятості повинна включати такі складники:

- політику в галузі праці та соціально-трудова відносин;
- політику доходів населення;
- політику зайнятості;
- міграційну політику;
- житлову політику;
- політику в соціальній сфері;
- демографічну та екологічну політики.

Головною метою такої політики є підвищення рівня якості життя громадян на основі стимулювання трудової активності населення, надання кожному працездатному можливості власною працею забезпечувати добробут сім'ї, формувати заощадження і в подальшому їх ефективно інвестувати [12].

Враховуючи вплив глобалізаційних процесів на соціально-трудова відносини в Україні, реформування державної політики зайнятості має здійснюватися за такими напрямками:

- проведення зваженої міграційної політики.
- для запобігання впливу новітніх технологій на зменшення чисельності працюючих і, передусім, робітників, необхідно в першу чергу

підвищувати рівень освіти, тобто збільшувати інвестування в людський капітал на всіх рівнях;

– необхідно звернути увагу на навчальний процес у закладах вищої освіти. Він має бути більш гнучким, стимулювати професійну мобільність молоді, здійснюючи профорієнтаційні заходи, спрямовані на молодь;

– необхідно оптимізувати параметри ринку праці за умови поєднання важелів державного і договірної регулювання на принципах соціального партнерства;

– найефективнішими слід визнати заходи, що становлять зміст активної політики на ринку праці й спрямовані на попередження значних масштабів безробіття, стимулювання сукупного попиту на робочу силу;

– потрібно реформувати систему соціального захисту безробітних, яка має спонукати їх до активного пошуку нового робочого місця.

Висновки. Проаналізувавши цю тему, можна дійти висновку, що економічна глобалізація має як позитивний, так і негативний вплив на ринок праці України. На нашу думку, з метою мінімізації негативних наслідків глобалізації на розвиток ринку праці, по-перше, доцільно вдосконалити систему врегулювання соціально-трудових відносин і зменшення значних масштабів безробіття, яке може бути досягнуто переважно за рахунок створення нових, економічно доцільних робочих місць і раціонального використання чинних, а також мотивації працівників за рахунок залучення соціальних інвестицій у розвиток людського капіталу; по-друге, посилити державний контроль за експортом робочої сили, по-третє, більше уваги приділяти навчальному процесу у вищих навчальних закладах, а саме підготовку та перепідготовку кадрів, які в майбутньому дадуть змогу забезпечити формування стабільного та конкурентоспроможного ринку праці та економіки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. Київ : КНЕУ, 2010. 251 с.
2. Лісогор Л.С. Ризики на ринку праці України: вплив кризових тенденцій // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. 2010. № 4 (43), частина III. С. 87–91.
3. Грішнова О.А., Крехівський І.О. Ринок праці України під впливом глобалізації // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сб. науч. трудов. Донецк: ДонНУ, 2007. С. 32–40.
4. Авдеев Л.Г. Роль людського фактора в успішному працевлаштуванні / Л.Г. Авдеев // Науково-виробничий журнал «Ринок праці та зайнятість населення». 2011. 4/2011. С. 32–35.
5. Войно-Данчишина О.Л. Новые технологии на рынке труда: правовое регулирование / О.Л. Войно-Данчишина // Науковий журнал «Право і безпека». 2010. № 2 (34) 2010. С. 85–89.
6. Wiśniewski Z. Zarządzanie zasobami ludzkimi w warunkach nowej gospodarki / Z. Wiśniewski A. Poczowski i in. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2006. 460 s.

7. Porębski L. Rewolucja informacyjna jako źródło nowych podziałów społecznych / L. Porębski // Kultura i edukacja. 2002. 2/2002. S. 22–43.
8. Nowicka J. Niestandardowe formy zatrudnienia / J. Nowicka. URL: www.egospodarka.pl/6365,Niestandardowe-formy-zatrudnienia,1,34,3.html (25 лютого 2012 р.)
9. Глобальна економіка: [навч. посіб.] / [П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, В.В. Кулішов, О.М. Сазонець]. Львів : Магнолія, 2009. 208 с.
10. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
11. Моніторинг міграційної ситуації та змін у сфері управління міграцією та кордонами Серепень 2018 року. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_29.pdf
12. Лук'яненко Д. Соціокультурні виклики глобальної інтеграції / Д. Лук'яненко // На Схід та Південь від ЄС: проблеми формування спільного європейського економічного простору: зб. матер. Між нар. наук.-практ. конф. (5–7 жовт. 2006 р.). К.: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2006. С. 11–14.

REFERENCES:

1. Kolot A. M. (2010) Sotsial'no-trudova sfera: stan vidnosin, novi vikliki, tendentsii rozvitku [Social-labor sphere: the state of relations, new challenges, trends of development]: monografija / A. M. Kolot. Kiiv : KNEU. 251 p.
2. Lisogor L.S. (2010) Riziki na rinku pratsi Ukraïni: vpliv krizovih tendentsij [Risks in the labor market of Ukraine: the impact of crisis trends] // Naukovij visnik Poltav'skogo universitetu spozhivchoï kooperatsii Ukraïni. № 4 (43), chastina III. p. 87–91.
3. Grishnova O.A., Krehiv'skij I.O. (2007) Rinok pratsi Ukraïni pid vplivom globalizatsii [Labor market of Ukraine under the influence of globalization] // Problemy razvitija vneshne`ekonomicheskikh svjazej i privilechenija inostrannyh investitsij: regional'nyj aspekt – Sb. nauch. Trudov. Donetsk: DonNU, 2007. p. 32–40.
4. Avdeev L.G. (2011) Rol' ljud'skogo faktora v uspishnomu pratsevlashtuvanni / L.G. Avdeev // Naukovovirobnichij zhurnal «Rinok pratsi ta zajnjatist' naselennja» 4/2011. p. 32–35.
5. Vojno-Danchishina O.L. (2010) Novye tehnologii na rinke truda: pravovoe regulirovanie / O.L. VojnoDanchishina // Naukovij zhurnal «Pravo i bezpeka». № 2 (34) 2010. p. 85–89.
6. Wiśniewski Z. (2006) Zarządzanie zasobami ludzkimi w warunkach nowej gospodarki / Z. Wiśniewski A. Poczowski i in. Kraków: Oficyna Ekonomiczna 460 p.
7. Porębski L. (2002) Rewolucja informacyjna jako źródło nowych podziałów społecznych / L. Porębski // Kultura i edukacja. 2/2002. p. 22–43.
8. Nowicka J. (25 ljutogo 2012 p.) Niestandardowe formy zatrudnienia / J.Nowicka, URL: www.egospodarka.pl/6365,Niestandardowe-formy-zatrudnienia,1,34,3.html
9. Global'na ekonomika [Global Economy] (2009): [navch. posib.] / [P.P. Mazurok, B.M. Odjagajlo, V.V. Kulishov, O.M. Sazonets']. L'viv : Magnolija, 208 p.
10. Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : <http://ukrstat.gov.ua/>
11. Monitoring migratsijnoi situatsii ta zmin u sferi upravlinnja migratsieju ta kordonami Serepen' 2018 roku [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_29.pdf
12. Luk'janenko D. (2006) Sotsiokul'turni vikliki global'noi integratsii / D. Luk'janenko // Na Shid ta Pivden' vid ES: problemi formuvannja spil'nogo evropejs'kogo ekonomichnogo prostoru : zb. mater. Mizh nar. nauk.-prakt. konf. (5–7 zhovt. 2006 r.). K. : KNEU im. V. Get'mana, p. 11–14.

Koloberdianko I.I.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Economics,
Natural Resources and Economics of International Tourism,
Zaporizhzhia National University*

Tarassenko Yu.V.
*Student,
Zaporizhzhia National University*

IMPACT OF GLOBALIZATION PROCESSES ON THE STATE OF THE LABOUR MARKET OF UKRAINE

The article deals with the problem of the impact of globalization processes on the state of the labour market in Ukraine. The relevance of this topic is that modern globalization is increasingly affecting all spheres of life. All the manifestations of the globalized world economy are extremely tangible in the national space. The development of the processes of globalization significantly influences international economic relations, changes direction, and determines the tendencies of development of economies of different countries and state policy, affects the content of social and labour relations, that is, one of the main factors of the modern development of the world economy.

In the article, the essence of the concept of globalization is considered, the analysis of domestic and foreign scientists, who studied modern trends in the labour market, traced certain relationships between the processes of globalization and the changes that took place in the international division of labour. The modern problems of the globalization of the economy and their connection with the labour market are highlighted. The positive and negative consequences of globalization on the labour market in Ukraine are analysed. Mobility is defined as one of the main factors of human capital in the conditions of globalization. The analysis of migration of labour resources of Ukraine is carried out, as well as factors influencing labour migration of the population are determined. The measures of the state policy concerning the regulation of social-labour relations and employment of the population and directions of overcoming the crisis situation in the labour market of Ukraine are proposed.

After analysing this topic, it was concluded that economic globalization has both a positive and a negative impact on the Ukrainian labour market. In order to minimize the negative effects of globalization on the development of the labour market, it is proposed to improve the system of regulation of social and labour relations and reduce large-scale unemployment, which can be achieved mainly through the creation of new, economically expedient jobs and the rational use of the existing, as well as more attention to educational process in higher education institutions, namely, the training and retraining of personnel, which in the future will enable the formation of a stable and competitive labour market and the economy of Ukraine.